

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА КОНКУРЕНТО-СПРОМОЖНІСТЬ У ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

С.В. Степаненко.

Полтавський державний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка.

Вступ. Сучасні тенденції економічної глобалізації і становлення нової економіки обумовлюють необхідність ґрунтовної і комплексної оцінки конкурентоспроможності держави на світовій арені за новітніх умов.

У зв'язку з цим практично перед усіма країнами світу постала проблема коригування своєї національної стратегії розвитку для найповнішого використання переваг глобалізації і нової економіки та мінімізації шкоди, що пов'язана з входженням у глобальний світовий простір. Ця проблема є комплексною і в разі недбалого підходу до її розв'язання може призвести у будь-якій країні, у тому числі й Україні до значних стратегічних втрат [1, С. 9].

Однак нині в Україні питанням вироблення раціональної стратегії і поточної політики в умовах поглиблення процесу глобалізації і становлення нової економіки не приділяється належної уваги. Останніми роками з цієї проблематики видано лише декілька фундаментальних досліджень, здебільшого загальнотеоретичного плану [2-6]. За браком таких досліджень у суспільно-політичних дискусіях з цього приводу переважають здебільшого поверхові, а інколи популістські висновки, які є підґрунтям для формування неправильних політичних рішень.

Постановка проблеми. На сьогодні нагальною є потреба у виробленні й проведенні такої стратегії економічного розвитку, яка б ґрунтувалася на послідовній адаптації до економічної глобалізації і враховувала реалії становлення нової економіки в розвинутих країнах. Це потребує корекції практично усіх складових економічної політики держави, в тому числі і стратегії її зовнішньоекономічної діяльності. Вироблення адекватної стратегії у зовнішньоекономічній сфері має передбачати чітке усвідомлення впливу на неї процесу глобалізації. У цьому контексті видається актуальним дослідження засад і пріоритетів покращення конкурентоспроможності держави, формування її зовнішньоекономічної політики та вироблення стратегії зовнішньоекономічної діяльності в період глобалізації та в умовах переходу ряду розвинутих країн до нової економіки.

Результати. Глобалізація зовнішньоекономічної діяльності полягає насамперед у величезному збільшенні масштабів світової торгівлі та інших процесів міжнародного обміну за умов дедалі більш відкритої інтегрованої світової економіки, що не визнає міжнародних кордонів [7, С. 16]. Сучасні процеси поглиблення глобалізації і становлення нової економіки у ряді провідних країн визначають низку специфічних особливостей, які необхідно враховувати кожній державі, яка розробляє нову стратегію

власної зовнішньоекономічної діяльності.

1. Визначальним фактором конкурентоздатності держави на світовій арені стає приналежність до інформаційного ресурсу, здатність його продукувати й ефективно використовувати. У зв'язку з цим "критичного значення набуває четвертий сектор — всюдисуща інтернетівська [читай нова — авт.] економіка і сучасні інформаційні технології" [2, С. 41-42].

2. Під впливом прориву у галузі інформатизації, комунікації та розвитку інформаційних технологій відбувається стирання відстаней між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, ліквідація географічних і національних кордонів.

3. Головним рушієм розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у світовому господарстві стає створення транснаціональних виробничих і фінансових структур.

4. Внаслідок потужного розвитку процесів транснаціоналізації зовнішньоекономічні зв'язки між країнами стають дедалі лібералізованішими, що викликає обмеження політики протекціонізму і робить міжнародну торгівлю значно вільнішою.

5. Під впливом транснаціоналізації і глобальної економічної лібералізації відбувається становлення глобальної системи регулювання основних економічних процесів з покладенням відповідних функцій на провідні міжнародні організації (СОТ, МВФ, Світовий банк, ОЕСР, Всесвітню організацію інтелектуальної власності тощо), різко зростає потреба у нових інститутах глобального управління й міжнародних регулювальних нормах [1, С. 10].

Водночас варто зауважити, що глобалізація економіки суперечливо впливає як на розвиток окремих національних економік, так і на світове господарство в цілому. У такій ситуації відбувається виокремлення у глобалізаційних процесах двох протилежних груп країн Центру (країн-суб'єктів — передових країн Заходу, США, Японії, т. зв. "золотого мільярда") та країн Периферії (країн-об'єктів — країн з перехідною економікою (куди входить Україна) і таких, що розвиваються), соціально-економічний розрив між якими неухильно зростає.

Найбільший ефект від глобалізації мають країни Центру. Через торгівлю, інвестиції, доступ до зовнішніх джерел ресурсів, заміну низькокваліфікованої робочої сили на висококваліфіковану, високооплачувану на порівняно дешеву тощо за рахунок інших країн створюються можливості для їх швидкого збагачення. Перехід розвинутих країн в останній чверті ХХ ст. до постіндустріального (інформаційного) устрою став основою їх нинішнього до-

мінування, адже лише в цих країнах виник і розвинувся високотехнологічний сектор нової економіки. Як зазначають дослідники, однією із засад сучасної світової нерівності є високі ціни на наукомісткі товари, продуковані новою економікою, і низькі — на сировину і стандартні масові товари, що виробляються переважно у периферійних країнах. Цей диспаритет цін є одним з найважливіших механізмів забезпечення економічного процвітання країн "золотого мільярда" [8, С. 91].

Економічно відсталі периферійні країни перед дією глобальних економічних, фінансових, технологічних та інших факторів є надзвичайно вразливими і часто зовсім беззахисними, адже держави Центру намагаються будь-що продовжити у часі своє домінування, використовуючи для цього поміж іншими важелями і міжнародні структури. Внаслідок цього перед відсталими країнами постає проблема віднаходження захисних механізмів, які забезпечували б раціональне співвідношення глобалізації і збереження національного суверенітету. Для цього необхідним є здійснення активної політики, що захищає національні інтереси країн та знаходження водночас відповідних компромісів зі світовими лідерами.

У даному контексті регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) повинно здійснюватися за двома основними напрямками. Перший — регулювання участі країни у певних напрямках інтеграційних процесів, виходячи з потреб національної економіки. Другий — створення найсприятливіших умов для ЗЕД, забезпечення її ефективності та уникнення негативних наслідків від дій іноземних фірм, міжнародних економічних організацій та угруповань. Головна мета даного регулювання — створення нормальних зовнішніх умов для економічного розвитку країни [9, С. 65].

Розмежування означених напрямків ЗЕД для нашої держави є досить умовним, оскільки ефективна інтеграція України до світового співтовариства передбачає знання і прогнозування тенденцій у змінах зовнішньоекономічного середовища, чітке усвідомлення і проведення необхідних трансформацій національного господарства, які можуть забезпечити ефективну взаємодію зі світовим господарством на основі високого рівня конкурентоспроможності власної економіки.

Варто зазначити, що об'єднання і кооперація країн та господарських комплексів відбувається у світі пошарово за ознаками спорідненості — матеріального виробництва, достатку, законодавства тощо. Найвищий же рівень взаємодоповнюваності економік досягається в результаті обміну між країнами з рівним рівнем добробуту [10, С. 50]. За цих умов при об'єднанні країн, які стоять на різних шляхах розвитку, виявляється дія теореми Релея при сполученні двох коливальних систем більша власна частота в об'єднувальній системі завжди збільшується, а менша — зменшується. Це означає, що при невідповідному об'єднанні багата країна стає багатшою, а бідна — ще біднішою [7, С. 21].

У цьому контексті особливого значення для України набуває інтеграційна взаємодія з країнами СНД, які мають більш-менш однаковий рівень розвитку (створення ЄЕП між Україною, Росією, Білоруссю та Казахстаном

іде в ногу з вимогами часу), та деякими країнами Центральної і Східної Європи, і лише в перспективі — з Європейським Союзом.

Інтеграція України у світову економіку в умовах глобалізації повинна мати поступовий (поетапний) характер, щоб уникнути впливу негативних наслідків глобалізаційних процесів [10, С. 51]. Дослідники виділяють три етапи здійснення економічної політики в означеному напрямку. На першому етапі Україні треба досягти фінансової макростабілізації, зупинити процес падіння виробництва і створити комплекс умов для виходу з кризового стану. На другому можлива активізація економічного розвитку, орієнтована на формування кількісних і якісних позитивних тенденцій за рахунок динамічної науково-технічної та інвестиційної діяльності. На третьому етапі у порівняно довгостроковій перспективі можливе створення стабільних умов для встановлення і саморозвитку ефективної національної економіки, внутрішньо збалансованої і глибоко інтегрованої у глобальні структури світового господарства [11, С. 86-87].

На думку автора, на сьогодні українська економіка майже пододала перший етап поступу, однак ще не накопичила чинників переходу у другий. Сучасний стан зовнішньоекономічних зв'язків характеризується недостатньою підготовленістю економіки України до високоефективних форм співробітництва, таких, як науково-технологічне та виробничо-інвестиційне співробітництво. Як зазначають дослідники, "на сьогоднішній день для нашої країни є властивим "постачальницько-збутовий" та "посередницько-торговельний" вихід на світовий ринок" [9, С. 66]. У даному ключі для України й ефективнішим, і перспективнішим є виробничо-інвестиційне співробітництво, що виникає в результаті інтернаціоналізації виробництва та капіталу на нових стиках поділу праці і набуває транснаціональної форми. Для розвинутих країн з новою економікою, поряд з виробничо-інвестиційним, характерним є науково-технологічне співробітництво, яке полягає у взаємовигідному обміні інформацією, знаннями, високими технологіями, новітніми досягненнями науки і техніки.

Отже, при розробці власної концепції зовнішньоекономічної політики Україні слід орієнтуватися на виробничо-інвестиційну та науково-технологічну моделі, що передбачають співробітництво по всіх ланках виробничо-технічного процесу з винесенням частини з них за національні рамки. Це дасть змогу налагодити функціонування на арені світового господарства конкурентоспроможних галузевих і міжгалузевих блоків, регіонально-виробничих анклавів, що допоможе здійснити прорив на міжнародні ринки [9, С. 66].

Дослідники виділяють низку напрямів, втілення яких у життя сприятиме інтеграції України у світове господарство і підвищить її конкурентоспроможність на зовнішньоекономічній арені

1. **Структурна перебудова національної економіки.** Україна має орієнтуватися на створення міжнародних конкурентних переваг в означених вище галузях. Однак надання державою значних галузевих та інших податкових пільг (що робилося і до цього часу) є надзвичайно дорогим для державного бюджету і не дуже результативним"

плані стимулювання конкурентоспроможності, а, окрім цього, породжує численні претензії до України з боку інших країн. Акцент має бути зроблений на таких формах державної підтримки зростання конкурентоспроможності, як значне збільшення витрат на науку, освіту, інформатику, державне сприяння просуванню українських високотехнологічних товарів і послуг на зовнішні ринки [1, С. 18]. Загалом же "кардинальним завданням структурної політики в умовах інтенсивної глобалізації повинні стаєти впровадження інноваційної моделі розвитку української економіки, наполегливе освоєння механізмів енергозбереження, подолання відтворювальних деформацій та зміцнення позицій внутрішнього ринку" [7, С. 25].

2. Потрібен комплекс заходів для подолання **тіньової економіки** держави. Це органічно поєднано з проблемами повернення капіталу з-за кордону та легалізацією тіньового обігу капіталу на національному рівні. Проблема подолання тіньової економіки є важливим складником досягнення економічної безпеки держави.

3. Необхідним є **стимулювання розвитку ринкової інфраструктури**, оскільки її якість визначає можливість ефективнішої діяльності усіх суб'єктів ринку, не порушуючи при цьому умов рівноправної конкуренції. "У цьому зв'язку, — зазначають науковці, — пріоритетним є створення в Україні сучасної системи кредитування проектів конкурентоспроможних виробництв, страхування зовнішньоекономічних та інвестиційних ризиків, сучасної системи інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності. Такі системи зовсім необов'язково мають бути державними, навпаки, активне залучення приватного капіталу може зробити їх гнучкішими та економічно ефективнішими". Проте, як доводить зарубіжний досвід, держава повинна тією чи іншою мірою виступати ініціатором створення таких систем і брати в них певну участь [1, С. 18].

4. Для **створення сприятливого інвестиційного клімату** в державі необхідно здійснювати ряд заходів для сприяння залученню прямих іноземних інвестицій. Такі заходи мають включати [12, С. 9-10]

- спрощення правил та інструкцій стосовно ліцензування, оподаткування і репатріації прибутку;
- просування у створенні правової основи, необхідної для ефективного функціонування ринкової економіки;
- прискорення та зміцнення надійності приватизації, включаючи покращення доступу інвесторів до цього процесу, поліпшення його прозорості, а також скорочення обмежень стосовно реструктуризації приватизованих підприємств;
- постійні зусилля для зміцнення міжнародного іміджу країни, стабільності і надійності її політики.

5. Надумку І. Сторожука, усунення штучних перешкод у зовнішній торгівлі необхідно здійснювати шляхом забезпечення розвитку національної системи технічного регулювання, а саме

- подальшого удосконалення національної системи стандартизації та сертифікації, зближення її з міжнародною;
- приведення порядку ліцензування імпорту у відповідність з вимогами СОТ;

- визначення груп товарів, щодо яких обґрунтованим є встановлення технічних бар'єрів;

- укладення і реалізації міжурядових угод про співробітництво в галузі стандартизації, метрології та сертифікації, взаємне визнання результатів роботи з оцінки відповідності (сертифікації) [12, С. 10].

6. Для країн Периферії (особливо для країн перехідного періоду), які ставлять собі за мету ефективне включення в процеси економічної глобалізації, досить гостро постає проблема **співвідношення політики лібералізації зовнішньої торгівлі й захисту національного товаровиробника**. Дослідники доходять висновку, що лібералізація зовнішньоекономічної діяльності в країнах, які здійснюють структурні реформи, спрямована на підвищення конкурентоспроможності національної економіки, об'єктивно має орієнтуватися на певний оптимальний рівень захисту, який може знижуватися лише в міру того, як підвищуватиметься конкурентоспроможність національних виробників у процесі здійснення структурних реформ [1, С. 15].

Отже, для країн, які не готові до міжнародної конкуренції і які стали на шлях структурних реформ, досить доцільним є використання обмежених заходів протекціонізму. З плином часу і наростанням конкурентоспроможності національних виробників може і повинно мати місце послаблення захисних заходів. Основним зовнішньоекономічним завданням уряду в перехідний період має бути створення стійких конкурентних переваг у найсучасніших і найдинамічніших секторах економіки, які пов'язані з науково-технічним прогресом, оперативним створенням новітніх товарів і впровадженням сучасних високих технологій. Як зазначає О. Булатова, у загальному обсязі попиту на національну високотехнологічну і науковомістку продукцію значну питому вагу займають зовнішні ринки, тому країни, що володіють високими технологіями, зацікавлені у стабільній відкритості [10, С. 50]. Втілення в життя вищезазначених заходів дасть змогу країні поступово переходити до принципів лібералізації, побудувати високотехнологічний сектор національного господарства, основу нової економіки.

7. У цьому ключі одним із стратегічних напрямків державного регулювання у зовнішньоекономічній сфері є **проведення експортно-орієнтованої політики**, що передбачає оптимізацію структури експорту, розширення асортименту експортних товарів, підвищення частки високотехнологічної продукції у загальному обсязі експорту. Важливим завданням уряду в цьому контексті є забезпечення присутності українських експортерів на пріоритетних для нашої країни ринках і створення умов для успішного просування на нозі зарубіжні ринки, особливо на ринки науковомістких товарів і послуг [1, С. 19].

8. Потужним механізмом досягнення цієї мети може стати **створення умов для прискореного формування українських ТНК**, готових вистояти в умовах глобальної конкуренції. Виходячи із суті транснаціональних корпорацій (поєднання іноземного капіталу з місцевою робочою силою), діяльність українських ТНК може в перспективі розглядатися як форма економічної експансії держави у країнах близького і далекого зарубіжжя.

9. Вагому роль у просуванні українських товарів і послуг на зарубіжні ринки має відігравати **активне використання нашою державою** політичних інститутів, і насамперед системи закордонних представництв. Додатковий ефект у даному напрямку може бути спричинений інтенсифікацією дво- і багатосторонніх угод України, активною участю нашої держави у діяльності міжнародних організацій, координацією її зовнішньоекономічної політики з країнами-сусідами.

Висновок. Стратегія підвищення конкурентоспроможності держави на зовнішньоекономічній арені за сучасних умов повинна ґрунтуватися на послідовній адаптації до економічної глобалізації і враховувати реалії становлення нової економіки в розвинутих країнах. У сучасних умовах регулювання у сфері зовнішньоекономічних відносин має здійснюватися задвома основними напрямками: участь країни в інтеграційних процесах і створення найсприятливіших умов для ЗЕД, забезпечення її ефективності. Вхідження України до світового економічного простору повинно мати поступовий (поетапний) характер. Сучасний стан зовнішньоекономічних зв'язків характеризується недостатньою підготовленістю України до високоефективних форм співпраці, таких, як науково-технологічне та виробничо-інвестиційне співробітництво.

Серед напрямів, втілення яких у життя сприятиме інтеграції України у світове господарство, найголовнішими є: структурна перебудова та активне створення найсучасніших і найдинамічніших секторів національної економіки, які пов'язані з науково-технічним прогресом і впровадженням високих технологій; подолання "тіні"; стимулювання розвитку ринкової інфраструктури; створення сприятливого інвестиційного клімату; розвиток національної системи технічного регулювання; оптимальне поєднання політики протекціонізму і лібералізму; проведення експортно-орієнтованої політики; створення умов для прискореного формування українських ТНК, активне використання державою власних політичних інститутів для просування українських товарів на зарубіжні ринки.

Отже, Україна має забезпечити активну і водночас гнуч-

ку політику на зовнішньому напрямку, що дозволить їй проводити власну лінію у розв'язанні як своїх внутрішніх, так і зовнішніх проблем, досягненні намічених перспектив і пріоритетів. Процес входження до світового співтовариства визначатиме в подальшому можливість економічного та соціального розвитку України. Тому особливо актуальним сьогодні є проблема вирішення концепції та організаційних принципів досягнення стратегічних цілей у зовнішньоекономічній діяльності України. Лише орієнтація на глобальні зміни і тенденції, їх прогнозування на перспективу й відповідна політика нашої держави можуть призвести до позитивних змін у її становищі в світогосподарському просторі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шнипко О.С. Експортно-імпортна політика в умовах глобалізації // *Фінанси України*. - 2002. - № 5. - С. 9-19.
2. Колодко Г. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн. — К.: Основні цінності, 2002. — 248 с.
3. Глобалізація: взгляд с периферии. — К.: Агенство гуманітарних технологій, 2002 — 62 с.
4. Марчук Є.К. Україна: ново парадигма поступу. — К.: Аваллон, 2001. - 215 с.
5. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, А.С. Гальчинський та ін. — К.: Либідь, 2002. - 470 с.
6. Білорус О.Г. та ін. Глобальні трансформації і стратегії розвитку. — К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАНУ, 2001. - 415 с.
7. Андрійчук В.Г. Поїзд уже пішов? Глобалізація й Україна: надії та острахи // *Політика і час*. — 2002. — № 8. — С16-25.
8. Мовсесян А., Огнівцев С. Некоторые тенденции мировой экономики // *Економист*. - 2000. - № 7. - С. 85-94.
9. Теребус В. Проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності та її регулювання // *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. — 2003. — С. 62-67.
10. Булатова О. Особливості інтеграційних процесів для різних типів економічних систем // *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. — 2003. — С. 48-51.
11. Вірван Л.А. Проблеми і перспективи України у міжнародній торгівлі // *Фінанси України*. - 2003. - № 5. - С. 78-88.
12. Сторожук І.А. Основні напрямки зовнішньоекономічної політики України//*Финансовая консультация*. —2000. —№39/40. — С. 9-12.